

Анотація

У статті проаналізовано сучасні прізвища мешканців півдня Волинської області із суфіксом **-ук (-'ук, -чук)**.

Ключові слова: *прізвище, формант, патронім.*

Аннотация

В статье проанализированы современные фамилии жителей южной части Волынской области с суффиксом **-ук (-'ук, -чук)**.

Ключевые слова: *фамилия, формант, патроним.*

Summary

The article deals with problem of peculiarities of Ukrainian surname system of Volyn'.

Key words: *surname, formant, patronym.*

УДК 81'37 : 81'27

Луньо Л. Є.

**Львівський національний
університет імені Івана Франка**

МОТИВИ ВИБОРУ ІМЕН НОВОНАРОДЖЕНИХ У РІЗНОСТАТУСНИХ СІМ'ЯХ

**(на матеріалі львівських метричних книг костелу
Св. Марії Магдалини, Львів, перша половина ХХ ст.)**

До цієї проблеми звертаються представники різних лінгвістичних традицій, досліджуючи її на матеріалі білоруської, польської, російської, української мов, див. праці Ш. Аннакличева [1], Л. Белея [2; 3], В. Івашка [6], В. Ніконова [10], С. Пахомової [9; 11], П. Чучки [13], Е. Брези [15], М. Чапліцкої [16], М. Гурного [17] та ін. Оскільки матеріал львівського іменника ще потребує свого аналізу, у статті з'ясуємо: 1) мотиви вибору імен як позалінгвальну інформацію метричних книг про народження та 2) зв'язок мотивів вибору імен для дітей із соціально-професійним статусом їхніх батьків. Для цього 1 570 ім'явживань, отриманих із 1000 латиномовних метричних записів про хрещення парафіян у львівському римо-католицькому храмі Св. Марії Магдалини за 1900 – 1931 рр., проаналізуємо за допомогою методу кореляцій (дає змогу виокремити системні зв'язки між іменами та соціальними чинниками, зокрема соціально-професійним статусом особи), методу соціолінгвістичної

інтерпретації (сприяє виокремленню десяти соціально-професійних груп львів'ян першої половини ХХ ст.) та методу соціолінгвістичної реконструкції (допомагає відтворити чинники вибору імен для новонароджених). Використання елементів кількісного методу уможливило частотну характеристику антропоодиноць та визначення потужності дії конкретних чинників найменування. Упроваджена методика дозволила виокремити шість чинників найменування: релігійний, ім'я батька, ім'я матері, ім'я хрещеного батька, ім'я хрещеної матері, ім'я повитухи, а також обґрунтувати належність львів'ян до десяти соціально-професійних прошарків, зокрема „робітників”, „ремісників”, „службовців”, „військовиків”, „підприємців (купців та власників майна)”, „прислуги”, „представників вільних професій”, „осіб без зазначеного в метриках статусу”, „матерів-одиначок”, „повитух”)

1. Мотиви вибору імен як позалінгвальна інформація метричних книг

Релігійний чинник. Його дію засвідчує співвідношення дат народження і хрещення новонародженого з церковним календарем. Для найменування дитини львів'яни обирали ім'я святого (агіонім), день вшанування якого збігався або наближався до дня народження чи хрестин новонародженого. Як вважають дослідники, ім'я для дитини можна було вибирати від першого до восьмого дня тижня (оскільки Ісус отримав ім'я на восьмий день після Різдва [10, с. 145; 12, с. 38 – 39]), а також зважаючи на попередні дати календаря [5, с. 26]. Тому, визначаючи вплив агіоніма на вибір найменування, враховуємо діапазон восьми (рідко десяти) днів до і після дат народження чи хрещення. Наприклад, якщо дитина народилася або була охрещена упродовж 19 червня – 9 липня й отримала ім'я *Petrus*, вважаємо, що на вибір імені новонародженого вплинув релігійний чинник, адже у римо-католицькому обряді Ап. Петра вшановують 29 червня.

Використання імені батька або імені матері. У селянських сім'ях першого сина часто називали іменем батька, а першу дочку – іменем матері, визначаючи таким чином прямих продовжувачів роду. Аналізуючи явище однойменності в межах однієї сім'ї або родини, С. Пахомова подає перелік мотивів, виокремлених різними мовознавцями: забезпечення здоров'я дитини; віра, що повторюване ім'я здатне припинити народжуваність; свавілля священника; скорочення репертуару імен. Вибір однакових імен був характерним із часу

дохристиянського періоду і притаманний представникам індоевропейських мов: віра в Рода – патрона сім'ї виявлялася в антропонімічній пов'язаності родин [11, с. 65 – 66]. Зібраний у статті ілюстративний матеріал дозволяє дотримуватися такого підходу: якщо в метриках зафіксовано, наприклад, ім'я батька *Stephanus*, а в рубриці „ім'я новонародженого” присутні антропоодиниці *Stephanus* або *Adamus-Stephanus* чи *Stephania-Joanna*, то це засвідчує використання імені батька як чинника найменування. Або: якщо ім'я матері *Josepha* збігається з найменуванням дитини – *Josepha*, *Josephus* чи у випадку багатокомпонентної назви – *Joanna-Josepha*, то ім'я матері слугує чинником вибору найменування.

Використання імені хрещеного батька або імені хрещеної матері. Вірування про вплив долі та характеру хрещених на життя дитини, з одного боку, та сподівання батьків на матеріальну допомогу кумів під час зростання похресника, з іншого, зумовлювали вибір імені новонародженому. Наприклад, ім'я хрещеного батька *Carolus* збігається з компонентом найменування новонародженого *Carolus-Casimirus*, рідковживане ім'я *Susanna* спільне для хрещеної матері та новонародженої.

Використання імені баби-повитухи. Як правило, дію чинників підтверджують імена новонароджених дівчат, що, очевидно, з'явилися на світ під час важких пологів, успішність яких залежала від вправності та умінь повитухи. Наприклад, зафіксовано ім'я повитухи та новонародженої *Anna*.

2. Зв'язок мотивів вибору імен із соціально-професійним статусом батьків

Щоб проілюструвати дію чинників вибору імен у соціогрупах, розглянемо мотиви найменування новонароджених у сім'ях із різних соціально-професійних груп: „прислуги” (міщан з нижчим соціальним статусом), „ремісників” (осіб, що належали до середнього прошарку), „представників вільних професій” (соціальної верхівки міста).

Соціально-професійна група „прислуга”. У її склад потрапляли звичай особи, які не володіли нерухожим майном і наймалися на постійну службу до панського двору, перебували в повній економічній та особистій залежності від поміщика; найбільшу частку прислуги становили вихідці зі сіл [4, с. 9 – 10].

У латиномовних метричних книгах римо-католицького віросповідання зафіксовано 33 метричні записи про народження дитини у сім'ї прислуги.

Серед мотивів найменування у цій соціогрупі найпотужнішим був релігійний чинник, який зумовив появу більш ніж половини імен дітей – 57,5 %. Ім'я римо-католицького святого слугувало зазвичай другим компонентом складного найменування, напр. *Ladislaus-Josephus*, народжений 15 березня (19 березня вшановують Св. Йосифа); *Stephania-Hedvigis*, народжена 22 жовтня (16 жовтня – Св. Ядвіги).

У 41,7 % метричних записів зафіксовано вплив імен хрещених батьків (хрещеного – 27,2 %, хрещеної – 14,5 %), які часто були джерелом рідковживаних антропоодиноць і слугували другими компонентами складних назв. Наприклад: *Joannes-Titus* /новонароджений/ ← *Titus* /хрещений/, *Theresia-Maria* /новонароджена/ ← *Theresia* /хрещена/. Зафіксовано запис, у якому ім'я хрещеного вплинуло на вибір імені для новонародженої дівчинки: *Josepha-Ladislau* /новонароджена/ ← *Ladislaus* /хрещений/.

Внутрішньосімейні однайнаменування становлять 6 % імен (3 % – ім'я батька, 3 % – ім'я матері), напр. *Stephania-Hedvigis* /новонароджена/ ← *Stephanus* /батько/, *Rosalia* /новонароджена/ ← *Rosalia* /матір/.

Ім'я повитухи як частина складного антропоніма присутнє у 3 % записів, напр. *Anna-Magdalena* /новонароджена/ ← *Anna* /повитуха/.

У результаті дії чинників виявлено мотивацію вибору та формування 81,8 % найменувань або іменних компонентів дітей, народжених у сім'ях прислуги римо-католицького віросповідання (див. гістограму на с. 124).

Соціально-професійна група „ремісники”. Група містила жителів, які після приєднання Львова до складу Австрійської імперії отримали низку пільг (ремісники звільнялися на десять років від усіх податків, а їхні сини – від військової повинності; цехи були підпорядковані державній владі, проте чисельно також діяли позацехові ремісники [7, с. 30]).

У метричних книгах костелу Св. Магдалини збережено 198 записів, що засвідчують про народження дітей у сім'ях ремісників.

Найпотужнішим чинником вибору найменування був релігійний. Його вплив виявлено у 41,4 % метричних записів: напр. *Franciscus-Ladislaus*, охрещена 10 жовтня (4 жовтня вшановують римо-католицького святого Францішка), *Casimira-Julia*, народжена 16 лютого у день Св. Юліани). Вплив релігійного чинника поєднувався і з іншими чинниками вибору, напр.: *Casimirus-Theodorus*, народжений 10 жовтня

(4 жовтня вшановують римо-католицького святого Казиміра), *Theodorus* /хрещений/; ***Hedvigis-Valeria***, народжена 13 квітня (14 квітня – день Св. Валерія), *Hedvigis* /матір/.

Однонайменування між новонародженими та хрещеними батьками зберегли 30,1 % метричних записів (17,5 % – ім'я хрещеного батька, 12,6 % – ім'я хрещеної матері). Здебільшого під впливом імен хрещених відбувався вибір іншомовних компонентів: напр. *Josephus-Vincentius* /новонароджений/ ← *Vincentius* /хрещений/, ***Susanna-Michaëlina*** /новонароджена/ ← *Susanna* /хрещена/.

Вплив імен батьків на ім'я дитини ілюструють 19,7 % антропонімів (9,1 % – ім'я батька, 10,6 % – ім'я матері). Наприклад ***Guilhelmüs-Romanüs*** /новонароджений/ ← *Romanüs-Marianüs* /батько/, ***Maria-Antonina*** /новонароджена/ ← *Antonius* /батько/, ***Helena-Stephania*** /новонароджена/ ← *Stephania* /матір/. Особливістю внутрішньосімейного найменування в латиномовному іменнику римо-католиків був високий показник впливу імені матері – 10,6%. Виявлено низку метричних записів з однойменністю між матір'ю та сином, що загалом було рідкісним явищем: *Conradus-Victor* /новонароджений/ ← *Victoria* /матір/, ***Josephus-Rudolphus*** /новонароджений/ ← *Josepha* /матір/, ***Marianüs-Michaël*** /новонароджений/ ← *Marianna* /матір/.

Ім'я повитухи слугувало компонентом для творення складних антропонімів новонароджених у 3 % найменувань, напр. ***Francisca-Leontina*** /новонароджена/ ← *Francisca* /повитуха/.

Аналіз римо-католицьких метрик засвідчив, що при виборі складних найменувань, які були характерними для структурного складу поляків, часто використовували кілька мотиваційних чинників. Так, імена *Josepha-Maria*, *Joanna-Maria*, *Susanna-Michaëlina* утворені в результаті поєднання імен хрещеного батька та хрещеної матері.

Виявлено тенденцію утворення імен шляхом використання імені одного з батьків дитини та одного із хрещених батьків. Назви *Leopoldus-Antonius*, *Joannes-Alexander* утворені від імен батька та хрещеного батька дитини. Жіночі імена утворювалися відповідно до найменувань матері та хрещеної: *Maria-Bronislaa*, *Janina-Stanislaa*. Також метрики зберегли записи, у яких ім'я новонародженого формують імена батька і хрещеної матері дитини: (*Romana-Sophia*) або матері і хрещеного батька: (*Marianüs-Stanislaüs*). Імена хрещених батьків зазвичай слугували першими компонентами складних імен новонароджених, імена батьків – другим.

Під дією аналізованих чинників виявлено вибір 64,4 % латиномовних імен або іменних компонентів новонароджених у сім'ях римо-католицьких ремісників (див. гістограму на с. 124).

Соціо-професійна група „представники вільних професій”. Зміни в суспільному житті Львова, спричинені реформами австрійської влади та новими тенденціями моди, сприяли виникненню в місті інтелектуального та культурного середовища. Встановлення австрійської адміністрації та реформування Львівського університету зумовили появу значної кількості представників вільних професій [7, с. 121] – міщан, які забезпечували специфічні потреби суспільства у сфері гуманітарних та соціально-економічних відносин. Представникам вільних професій притаманні високі вимоги рівня освіти і кваліфікації та публічність. Традиційно виокремлюють чотири основні категорії вільних професій: 1) медичні професії; 2) консультанти в галузі економіки та права; 3) технічно-наукові професії; 4) професії в галузі гуманітарних наук та культури. В опрацьованих метричних записах представниками вільних професій були: адвокат (*advocatus*), музикант (*musicus*), лікар (*d. medicus*), професор університету (*prof. univer.*), юрист (*prof. juris*), шкільний викладач (*magister scholae*) та ін. Очевидно, за сьогоdnішніми реаліями це могли бути представники інтелігенції, яку соціологи вважають міжкласовим утворенням [14, с. 204].

Латиномовні метрики римо-католицького віросповідання містили 85 записів про народження дітей у сім'ях цієї соціально-професійної групи.

Вплив релігійного чинника на вибір іменних компонентів ілюструють 47,7 % записів, напр. **Romanūs-Carolūs-Stanislauīs**, народжений 29 вересня (1 жовтня – день Св. Романа), **Helena-Josepha**, народжена 1 березня у переддень вшанування Св. Хелени.

Імена хрещених батьків як компоненти складних найменувань новонароджених зафіксовані у 32,6 % записів (18,6 % – ім'я хрещеного батька, 14 % – ім'я хрещеної матері), напр.: **Romanus-Adamus-Josephus** /новонароджений/ ← *Adamus* /хрещений/, **Stella-Maria-Josepha** /новонароджена/ ← *Stella* /хрещена/.

Одноіменність між батьками та дітьми також присутня у 32,6 % метричних записів: **Ericus-Antonius-Rudolphus** /новонароджений/ ← *Rudolphus* /батько/, **Susanna-Hedvigis-Vanda** /новонароджена/ ← **Susanna-Sophia** /матір/. Зафіксовано запис, у якому двоконфентне ім'я батька слугувало частиною трикомфентного імені новонародженого

– *Franciscus-Xaverus-Antonius* /новонароджений/ ← *Franciscus-Xaverius* /батько/. А для утворення складного імені дитини *Antonius-Josephus* використано імена обох батьків *Antonius* і *Josepha*.

Вплив повитухи позначився в основному на виборі імен-універсалій для складного антропоніма новонародженої: *Eva-Anna* ← *Anna* /повитуха/, *Stephania-Maria* ← *Maria* /повитуха/.

Аналіз мотивів найменування виявив тенденцію до використання кількох чинників у процесі вибору імені для дітей представників вільних професій. Наприклад: *Ladislaus-Romanus-Stanislaus*, народжений 28 лютого у день Св. Романа, *Stanislaus* /хрещений/, *Ladislaa* /хрещена/, *Hedvigis-Maria-Vladimirus-Alexandra* ← *Alexander* /хрещений/, *Vladimira* /хрещена/, *Maria* /повитуха/ та ін. У метриках присутній одиничний запис з інформацією про діда новонародженого, ім'я якого також слугувало чинником найменування: *Josephus-Maria-Matheus-Petrus-Thomas-Ignatius*, народжений 20 вересня у переддень вшанування Св. Матєя, *Ignatius* /батько/, *Mathaeus* /дід/, *Thomas* /хрещений батько/.

У результаті дії окреслених чинників виявлено мотиви вибору 74,4 % імен чи іменних компонентів у найменуванні дітей зі сімей римокатолицьких представників вільних професій.

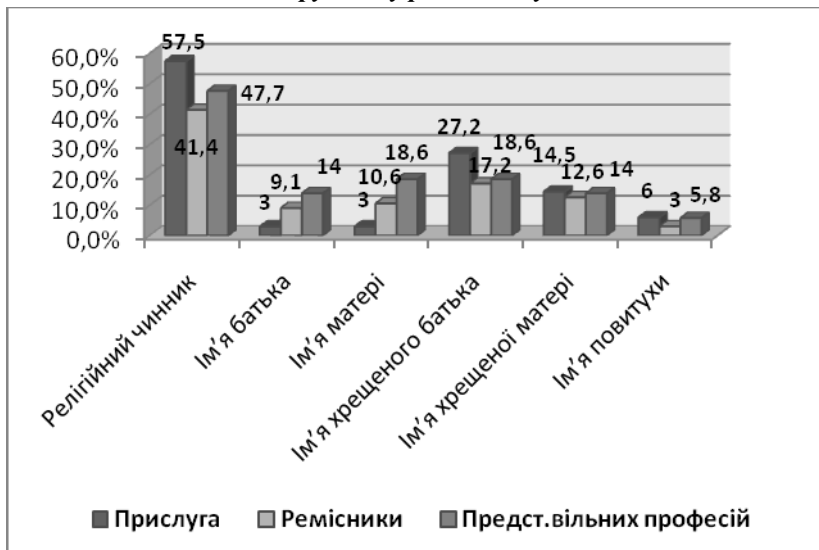
Отож, на основі аналізу позалінгвальної інформації метричних книг про народження виявлено перелік чинників вибору найменування для новонароджених – релігійний чинник, використання імені батька, імені матері, імені хрещеного батька, імені хрещеної матері, імені повитухи.

З'ясовано залежність потужності чинників найменування дітей від соціально-професійного статусу їхніх батьків. Так, найпотужнішим в усіх типах сімей був релігійний чинник, що свідчить про усталеність віросповідних вказівок щодо вибору імен у середовищі львів'ян першої половини ХХ ст. Найбільшу кількість імен або іменних компонентів згідно зі святцями обрано у сім'ях наймеш заможної соціогрупи – прислуги. Частотність використання імені батька та імені матері як чинників найменування зростає від найбіднішої сім'ї (прислуги) до найбагатшої (представників вільних професій), що пов'язано з віруванням про передачу разом з іменем і соціального статусу. Імена хрещеного батька та хрещеної матері слугували потужними чинниками найменування в усіх різностатусних сім'ях, що ілюструє поширене сприйняття хрещених батьків як духовних та матеріальних опікунів дитини. Очевидно, перевага матеріальної ознаки зумовила високі

показники дії цих чинників саме у сім'ях прислуги. Використання імені повітухи було найслабшим чинником найменування для дітей ремісників та представників вільних професій, тобто заможніших соціогруп, у середовищі прислуги дія чинника зростає.

Гістограма

Чинники вибору імен у різностатусних сім'ях

Перспектива досліджень полягає у виявленні зв'язку мотивів найменування дітей із соціально-професійним статусом їхніх батьків, зокрема на прикладі сімей робітників, службовців, матерів-одиначок.

Список використаної літератури

1. Аннакльчев Ш. Мотивы выбора имен у туркмен / Ш. Аннакльчев // Личные имена в прошлом, настоящем, будущем. – М. : Наука, 1970. – С. 201 – 213.
2. Белей Л. Українські імена колись і тепер / Л. Белей. – К. : Темпора, 2010. – 128 с.
3. Белей Л. О. Ім'я дитини в українській родині / Л. О. Белей. – Х. : Фоліо, 2011. – 281 с.
4. Вітенко М. Д. Польсько-українські відносини у Галичині: соціально-економічний аспект : автореф. дис. ... канд. іст. наук : 07.00.02 – всевітня історія / М. Д. Вітенко. – Чернівці, 2006. – 17 с.

5. Грушевський М. Дитина в звичаях і віруваннях українського народу / М. Грушевський. – К., 2001. – 96 с. [Передрук з Матеріалів до українсько-руської етнольоґії / Наукове товариство ім. Шевченка у Львові. Комісія етнографічна. Т. VIII–IX. Львів, 1906 – 1907].

6. Ивашко В. А. Как выбирают имена / В. А. Ивашко. – Минск : Вышэйшая школа, 1980. – 174 с.

7. Історія Львова : у 3 т. / редкол. Я. Ісаєвич, М. Литвин, Ф. Стеблій. – Львів : Центр Європи, 2007. – Т. 2. – 559 с.

8. Крыжановскій Г. Поученіе для г. к. приходскихъ урядовъ о належномъ веденіи и писаніи метричь крещенія, вѣнчанія и погребанія / Г. Крыжановскій. – Львов : Ставропигійской Институт, 1873. – 91 с.

9. Медвідь-Пахомова С. М. Еволюція антропонімних формул у слов'янських мовах / С. М. Медвідь-Пахомова. – Ужгород, 1999. – 248 с.

10. Никонов В. А. Имя и общество / В. А. Никонов. – М., 1974. – 276 с.

11. Пахомова С. М. Одноимення братів та сестер: причини та мотиви / С. М. Пахомова // *Studia Slavica* : зб. наук. ст. – Вип. 9 : Ономастика. Антропоніміка / [упоряд. і відп. ред. : С. Пахомова, Я. Джоганик]. – Ужгород : Вид-во Олександри Гаркуші, 2009. – С. 62 – 68.

12. Сторонська Т. Роль хрещених батьків в обряді хрещення та у житті християнина : літургійно-моральний аспект / Т. Сторонська. – [Б. м.], 2007. – 94 с.

13. Чучка П. П. Антропонімія Закарпаття : монографія / П. П. Чучка. – К, 1969. – 669 с.

14. Ялинський Б. Основи соціології : підручник / Б. Ялинський. – Львів : Каменярь, 2008. – 295 с.

15. Breza E. Motywy wyboru imion dla dzieci urodzonych w Bydgoszczy w roku 1966 i 1976 / E. Breza // *Socjolingwistyka*. – 1987. – № 6. – S. 91–96.

16. Czaplicka M. Współczesne tendencje w nadawaniu imion dzieciom w Łobzeniczy / M. Czaplicka // *Onomastica Slavogermanica*. – Wrocław, 2008. – XXVII. – S. 179 – 187.

17. Górny M. Wybór imion chrzestnych dla dzieci szlacheckich w powiecie kctńskim w XVII wieku / M. Górny // *Genealogia : studia i materiały historyczne* / red. Marek Górny. – Poznań ; Wrocław : Wyd. Historyczne. – 1995. – Т. 5. – S. 53 – 67.

18. Koška M., Lewandowska D. Księgi metrykalne różnych wyznań z terenów tzw. Zabużańskich przechowywane w AGAD / M. Koška, D. Lewandowska // Przeszłość demograficzna Polski. – Warszawa, 1997. – T. 20. – S. 192 – 144.

19. Kumer B. Metryki parafialne w archiwach diecezjalnych / B. Kumer // Kwartalnik Historii Kultury Materialnej. – 1966. – R. XIV, nr. 1. – S. 65 – 75.

20. Laszuk A. Księgi metrykalne stanu cywilnego w archiwach państwowych w Polsce. Informator / A. Laszuk. – Warszawa, 1998. – 240 s.

21. Rojszczak-Robinska D. Język a Kościół (propozycja rozdziału podręcznika do nauczania treści historycznojęzycznych na studiach I stopnia) / D. Rojszczak-Robinska // Kwartalnik Językoznawczy. – 2010. – No. 2 (2). – S. 76 – 91.

Анотація

У статті визначено потужність дії чинників найменування новонароджених, зокрема релігійного чинника, імен батьків, хрещених батьків та повитухи, у сім'ях представників різного соціально-професійного статусу.

Ключові слова: іменнік, мотиви вибору імен, різностатусні сім'ї, Львів.

Аннотация

В статье определена мощность воздействия факторов наименования новорожденных, в частности религиозного фактора, имен родителей, крестных родителей и повитухи, в семьях представителей разного социально-профессионального статуса.

Ключевые слова: именник, мотивы выбора имен, разностатусные семьи, Львов.

Summary

The article is dedicate to the research power of religious factor, names of parents, names of godparents and names of midwife in choosing a name for a newborn from family of different social and professional status.

Key words: proper names, motives choosing names, different status family, Lviv.